

Borbe Neretljana protiv velesile Mletačke

Ljubo Marčić, Split

Južni Sloveni s Avarima provališe ljeti godine 597. u Dalmaciju, a potom sve češće i snažnije, uništavajući sela i gradove. Jedino Jader (Zadar) i Tragurij (Trogir), te gradovi po otocima ostadoše ili netaknuti ili bar nisu bili razoreni. Godine 626. stiže Avare i Slovene težak poraz pod carigradskim zidinama. Neuspjeh pod Carigradom nanese težak udarac gospodstvu avarskom, i ubrzo skoče protiv njih dotadašnji im podanici Sloveni sa svih strana. Poslije poraza avarskog, oslobode se njihove vlasti i Južni Sloveni od Save do mora. Oni su sada pomalo naseljavali oslobođene krajeve, pa je oko polovice VII. vijeka poslije n. e. seoba Južnih Slovena na Balkanski poluotok bila sasvim dovršena. Sloveni su se raspadali na mnogobrojna plemena, te su se na jadranskome primorju i oko Save nastanili Hrvati. Sloveni su na novom teritoriju obrazovali razne oblasti s knezovima na čelu. Uoči IX. vijeka su postojale slijedeće oblasti: Chrobatia (Hrvatska), Paganja (Neretljanska), Zachlumoi (Zahumlje), Terbunia (Travunja) i Dioclea (Duklja).

Jedno pleme Hrvata, kojemu ne znamo za ime, zauzelo je u drugoj četvrtini VII. vijeka malu Neretljansku oblast. Ova se je obalst prostirala između rijeke Cetine i Neretve, a u unutrašnjosti je otprilike dopirala do Ljubuškega u dolini rijeke Trebižata. Neretljanskoj oblasti se na sjeverozapadu prostirala Hrvatska oblast, a na jugoistoku Zahumlje. Neretljanska oblast se je sastojala od tri župe: makarske, rastočke i doljske. Tu su bili naseljeni gradovi: Verullia (Vrulja), Mokron (Makar), Ostrog (današnji Zastrog) i Labinetza (Labčanj, Labinec, a današnji Gradac). Još su joj pripadali i otoci: Bartzo (Brač), Pharos (Lesna, Hvar), Jes (Vis), Curcura (Krkar, Korčula), Lastobon (Lasta, Lastovo) i Meleda (Mljet).

Među ljetopiscima i piscima o hrvatskoj prošlosti ističe se u prvom redu bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet (912—959). On u svom djelu »De administrando imperio« (O upravljanju carevinom) kaže slijedeće: »Od rijeke Neretve počinje Paganija i pruža se do rijeke Cetine i ima tri županije, i to Rastok, Makar i Dolje. Dvije županije, Rastok i Makar, leže na moru pa imaju i većih brodova (sagina), a županija Dolje daleko je od mora i njezini žitelji žive rađeći zemlju. Blizu su do njih četiri otoka: Mljet, Korčula, Brač i Hvar, veoma lijepa i plodna s mnogim pustim gradovima i močvarama; na njima stanuju, drže svoju stoku i žive od nje.«

Prema tome se je granica Neretljanske oblasti u IX. vijeku jamačno protezala od ušća rijeke Cetine preko Zadarja, jugozapadno od Zagvozda, te porječjem četverimene Neretvine pritoke: Peći, Tihaljine, Mlade i Trebižata; zatim desnom obalom Neretve, pa u najdonjem toku njezinim ušćem do mora, obuhvatajući otoke: Brač, Hvar, Vis, Korčulu, Lastovo i Mljet.

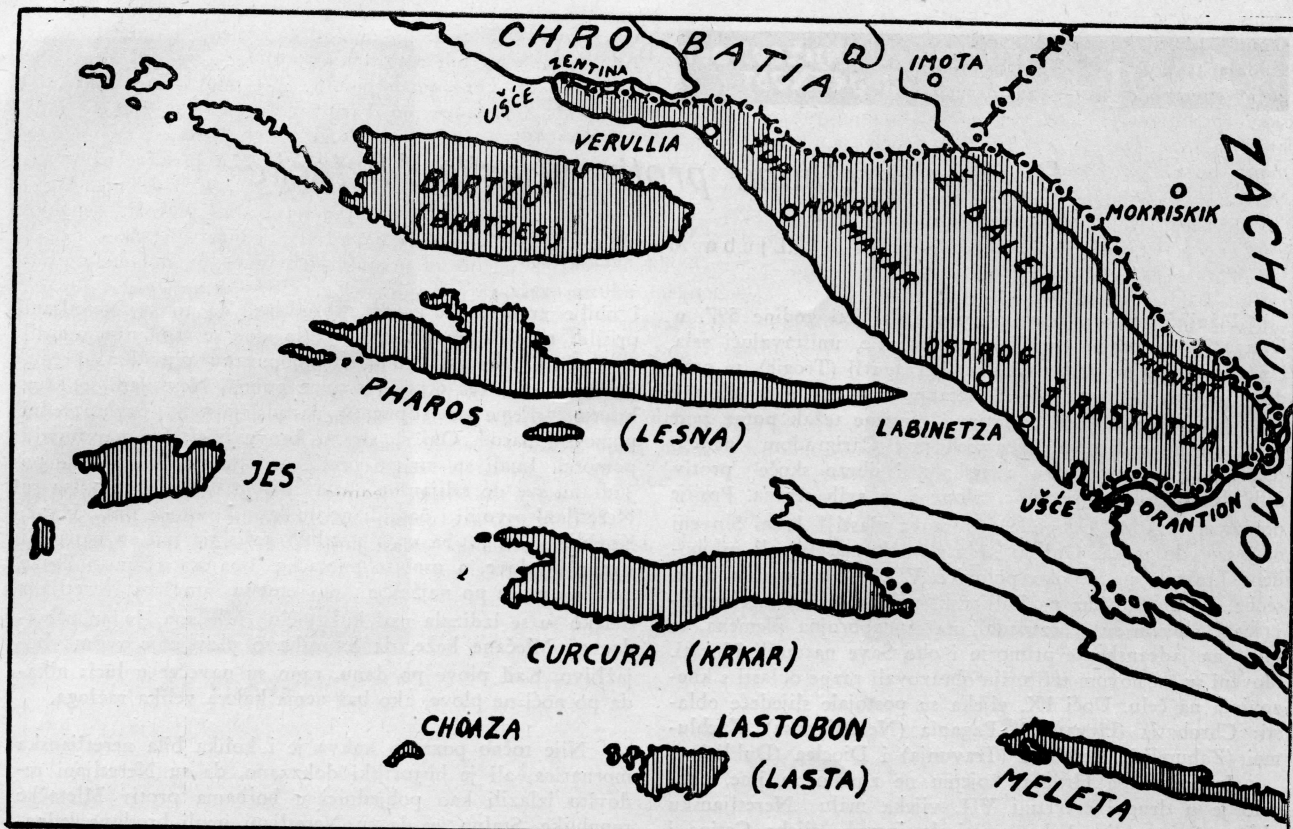
U svom djelu car Konstantin VII. Porfirogenet dalje navodi, da Pagani (t. j. Neretljani) potječu od nekrštenih Srba. Zbog toga se tako i zovu, jer riječ Pagani u slovenskom jeziku znači: nekršten, t. j. poganin.

Potrebno je istaknuti, da su Sloveni u svojoj pradomovini podržavali riječni saobraćaj između Crnoga i sjevernih mora. Kad su se selili prema jugu, na Dunavu su prevozili vojsku s jedne strane obale na drugu. Sloveni su u našim primorskim krajevima pokorili starosjedioce Ilire, koji su bili vješti pomorci i brodograditelji. Kako je na teritoriju Neretljanske oblasti rasla velika šuma, to su oni imali

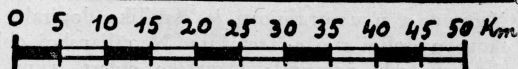
i obilje gradiva za gradnju brodova. Za to su Neretljani prisilili Ilire da im služe sve dotle, dok se sami nisu uputili u gradnju morskih brodova i pomorsku plovidbu. Prema tome, imajući već otprije o tome pojma, Neretljani su kroz kratko vrijeme od kopnenog naroda postali prvorazredni pomorski narod. Oni su sloveli kao najvještiji i najsmioniji pomorci. Imali su mnogo brodova, s kojima su plovili po Jadranu sve do talijanske obale. Svojim brzim brodovima su Neretljani osvojili i naselili nekad latinske otoke Brač, Hvar, Korčulu i druge. Sa ovih zgodnih položaja oni su napadali strane brodove, a osobito mletačke. Imajući srčanosti da se bace na more po najžešćem nevremenu, junaštva Neretljana daleko su se izdizala nad kukavičluk Mlečana. Jedan očevitac za Mlečane kaže, da je njihovo plovljenje veoma bojažljivo. Kad plove po danu, rano su navečer u luci: nikada po noći ne plove, ako baš nema velika razloga.

Nije točno poznato kakva je i kolika bila neretljanska mornarica, ali je historijski dokazano, da su Neretljani redovito izlazili kao pobjednici u borbama protiv Mletačke republike. Stalno je, da su Neretljani imali brodove jednake brzine i veličine kao i Mlečani, sa svim potrebnim ratnim spravama. To se zaključuje po svjedočanstvima mletačkih ljetopisaca, jer su Mlečani upravo u to doba unajmljivali majstore brodograditelje sa slovenske obale (. . . »avea invitato maestri di fabbricar navi dalla Schiavonia«) da im usavršavaju brodove, jer su običnih majstora i kod kuće imali.

Sukob između Neretljana i Mlečana započeo se tako, da su oni stali hvatati mletačke trgovačke brodove, zacijelo osvećujući se za ranije im nanesene štete. No time su Neretljani ubrzo izazvali krvav sukob s Mlečanima, kojima je baš pomorska trgovina bila glavni životni interes. Iza poduze borbe pošlju Neretljani godine 830. svog poslanika u Mletke, da sklopi mir. Ali mir nije dugo potrajao, jer kad su se godine 834. mletački trgovci vraćali iz Beneventa, napali su ih neretljanski gusari, oplijenili im brodove i trgovce poubijali. Takvih je okršaja bilo više puta, i hrvatski knez nije mogao to zapriječiti, pošto u ono doba nije još neretljanski knez priznavao njegovu vrhovnu vlast. Zbog toga mletački dužd Petar Trandenik odluči, da dokrajči slovensko gusarenje po Jadranu. Godine 839. pođe on sa svojim ratnim brodovljem na Slovene, ali ne uspije, jer su hrvatske i neretljanske flote bile odveć jake, da bi se s njima upustio u borbu. Zato on uglavi najprije u poljičkom sv. Martinu trajan mir s hrvatskim knezom Mislavom (835—845). Zatim udari na jug prema neretljanskim otocima, gdje je vladao knez Družak (Drosaicus), i sklopi s njime mir (cum Drosaicu Marianorum indice). Ali je već na proljeće iduće godine (840) došlo do novoga sukoba između Neretljana i Mlečana. U tom je sukobu dužd Trandenik bio ljuto potučen od neretljanske mornarice pod vodstvom Ljudislava (Liuditus slavus), koji je još dao ubiti 100 Mlečića. Nije poznato, da li je Ljudislav bio Duškov nasljednik ili suvladar. Vjerojatno je, da je u to doba neretljansko gusarenje dopiralo i do franačke Istre. Zbog toga je talijanski kralj i franački car Lotar sklopio početkom godine 840. ugovor s duždom, po kojem je Mletačka republika bila obvezana, da za trgovačke privilegije podijeljene joj od kraljevine Italije, priskoči u nuždi sa svojim brodovljem u pomoć istarskim i nekim sjeveroitalskim gradovima »protiv Slovena«.

NERETLJANSKA OBLAST

Sve do godine 1000. car Konstantin VII. Porfirogenet, a ni mletački ljetopisci ne spominju neretljanskog kneza, pa je vjerojatno, da je u to doba postojala oligarhija poglavica pojedinih neretljanskih plemena.

Međutim je bizantska mornarica bila zaokupljena borbama protiv Arapa (Saracena) iz Kajruana. Oni su godine 825. osvojili Krit, godine 827. iskrcali se na zapadnoj obali Sicilije, godine 830. osvojili Palermo i godine 838. su ušli i u Jadransko more i zapalili Brindizi. Godine 840. su Saraceni potukli bizantsko-mletačko brodovlje nedaleko Taranta i u proljeće 841. uđu u Jadransko more sa 36 brodova pod vodstvom sabiba (glavara) Kalfuna. Nakon što su neke gradove zapalili, a neke osvojili, Saraceni poraze godine 842 mletačko brodovlje kod otočica Suska, zapadno od Lošinja. U isto su vrijeme druge arapske čete zauzele grad Bari.

Uspjesi Arapa (Saracena) po Jadranu, ohrabriše Hrvate, a osobito Neretljane na nova poduzeća. Tako su Neretljani godine 846. napali mletačku oblast i opljačkali lagunski grad Kaorle. Kad su se godine 870. vraćali iz Carigrada sa crkvenog sabora papini poslanici, u Jadranu su ih zarobili neretljanski gusari i na slobodu ih pustili tek pod konac godine 871.

Godine 868. sklopi bizanski car Vasilije I. (867—886) savez sa franačkim carem Ludovikom II. sa svrhom da istjeraju Arape iz Baria. Tako ljeti godine 869. doplovi pod Bari velika bizantska mornarica od 400 brodova pod zapovjedništvom admirala Nikete Orife. Pošto car Ludovik II. nije poslao dovoljno vojske za potsjedanje Barija s kopnene strane, bizantski admiral krene natrag. Sad car Ludovik II. pozove dalmatinsko-hrvatskoga kneza Domagoja, da mu dođe pod Bari s hrvatskim brodovljem. Na Svijećnicu godine 871. je Bari na juriš zauzet od Hrvata i Franaka. Dok su Hrvati bili pod Barijem, jedan dio bizantske mornarice doplovi do neretljanskih i hrvatskih obala, pa oplijeni i ra-

zori mnoge gradove i mjesta. Neretljani su nato priznali vrhovnu vlast bizantskog cara Vasilija I.

Hrvatski knez Zdeslav (878—879) je bio sklon bizantskom caru Vasiliju I., koji je poslao mnogo grčkih svećenika da pokrste još uvijek poganske Neretljane i zagorske Srbe. Car Konstantin VII. Porfirogenet kaže, da su u to doba Neretljani dnevno napadali romansko stanovništvo na otocima, iste zarobljavali i ubijali.

Međutim planuše nove borbe između Neretljana i Mlečana. Naime, za vladanje kneza Branimira (879—892) u Dalmatinskoj Hrvatskoj, nakon nekih manjih okršaja, dođe do velikog sukoba između Neretljana i Mlečana. Kad je mletačkim duždom postao Petar Kandijan I., on je odmah poslao jednu flotu na Neretljane, ali se ona povratila bez uspjeha. Zato on sam pođe u kolovozu godine 887. sa 12 brodova na odlučnu vojnu protiv Neretljana. Došavši do podnožja Biokova, zametne bitku kod današnje Makarske. Dužd je u prvom sukobu porazio Neretljane i oteo im pet brodova, koje dade sjekirama rasjeći, pa i kopnenu im je vojsku natjerao u bijeg. Neretljani se brzo vrate i navale kod Makarske 18. rujna još većom silom na Mlečane, ubiju dužda Kandijana, a brodovlje mu i vojsku razbiju. Potom je tribun Andrija nekako kradom odnio mrtvo tijelo duždevo i sahranio ga u Gradežu, u atriju stolne crkve sv. Eufemije.

Smrt dužda Petra Kandijana i teški poraz kod Makarske je tako zaplašio Mletačku republiku, da je novi dužd Petar Tribun ponovno obnovio u svibnju 888. savezni ugovor s novim carem Berengarom »protiv Slovena, naših i vaših neprijatelja.« Ali su Mlečani uvidjeli, da nemaju toliko snage za uništiti Hrvate i Neretljane, i da od saveznog ugovora s carem Berengarom nemaju koristi. Za to su prignuli šiju i odlučili su sebi osigurati nesmetani prolaz i trgovinu na Jadranu. U tu je svrhu Mletačka republika pristala na plaćanje izvjesnog godišnjeg danka (solidus census) hrvat-

skom vladaru, koji je tada po svoj prilici vršio i vrhovna vladalačka prava u Neretljanskoj oblasti. Taj je danak omogućio mletačkim brodovima nesmetanu kabotažu duž hrvatske i neretljanske obale, jer je tada važno pravilo, da se brodovi drže kopna i izbjegavaju debelo more zbog nenađenih bura i nevremena. Otad je hrvatski knez jamčio Mlečanima slobodnu plovidbu po Jadranu.

Koncem IX. vijeka zavladao je kneževinom Srbijom knez Petar Gojniković, i vladao je punih dvadeset godina. On je zauzeo Neretljansku oblast osim otoka Brača, Hvara i Visa, koji su bez sumnje bili u vlasti hrvatskoga kneza Tomislava. Humski knez Mihajlo Višević (910—930) je teško podnosio proširenje vlasti srpskoga kneza Gojnikovića. U ratu između bugarskog kneza Simeuna i Petra Gojnikovića, ovaj potonji bude zarobljen, a nato je knez Višević zauzeo Neretljansku oblast. Kad je 931. Srbijom zavladao knez Česlav Klonimirović, tad se je Neretljanska oblast oslobodila humske vlasti.

Za vrijeme građanskog rata u Hrvatskoj, u kojem pogine godine 949. kralj Miroslav, otpali su od države Hrvatske otoci Brač, Hvar i Vis, te su se vratili pod Neretljansku oblast, koja je već od godine 948. bila u ratu protiv Mlečana. Naime, dužd Petar Kandijan III. poslao je protiv Neretljana 33 ratne galije pod vodstvom Ursa Badovarija i Petra Rozola. Neretljani suzbiju Mlečane, a dužd iste godine pošalje novo brodovlje u neretljanske vode. Mlečani naiđu na jak i hrabar otpor, zatraže mir i pristanu na plaćanje godišnjeg danka za slobodnu plovidbu Jadranom. Tek tada su Neretljani dali mira mletačkom brodovlju. Otad pa sve do zadnjih godina X. vijeka nije bilo nikakova jačeg sukoba na Jadranu, a ni gusarskih napadaja. Neretljanska vlastela (njih 40) koja su do tada bili opasni gusari, postala su sada trgovci, i mirno su obilazili dalmatinske gradove, zalazili su u Apuliju i drugdje trgovačkim poslom.

Kad je u Hrvatskoj i Dalmaciji vladao kralj Stjepan Držislav (969—995) on je bio u dobrim odnosim s Mlečanima, koji su mu redovito plaćali onaj još od Branimirovih vremena »uobičajeni danak« (solitum census), a tako isto i Neretljanima. Pedeset godina je trajalo takvo stanje, sve dok Mletačka republika nije prestala plaćati ugovoreni danak. Tad su Neretljani ponovno počeli napadati vjerojolme Mlečane, koji su ih na svaki način nastojali uništiti. Međutim se potkraj X. vijeka podiže u Makedoniji nova bugarska država, kojom je konačno zavladao kao samovladar Samuil (976—1014). Ovaj krepki vladar je za nekoliko godina proširio svoju vlast ne samo na Bosnu, Srbiju, Srijem, nego i na čitavo jadransko primorje rijeci Cetini na jug. Tako je osvojio Neretljansku oblast, Zahumlje, Travunju i Duklju.

Kralj Stjepan Držislav po smrti svojoj godine 995. ostavi državu trojici sinova: Svetoslavu, Krešimiru i Gojslavu. Zbog podjele vlasti nastao je razdor među braćom, a taj se konačno prometne u građanski rat. Tadanji dužd Petar II. Orseolo (991—1009) odmah odluči, da iskoristi ove prilike u korist svoje domovine. Za to je godine 996. uskratio dalje plaćanje »uobičajena danka« Hrvatima i Neretljanima. To je razbjesnilo Hrvate i Neretljane, koji su počeli ponovo da napadaju Mlečane. Dužd posla na njih svoje brodovlje pod zapovjedništvom Badovarija Bragadina, koji zauzme Vis, a njegovo stanovništvo odvede u ropstvo u Mletke. Ova navala na Vis još više zategne i onako napete odnose između Hrvata i Neretljana s jedne strane, a Mlečana s druge. Novi hrvatski kralj Svetoslav (995—1000) zatraži od dužda, da mu se isplati zaostali danak, našto mu dužd poruči, da će ga »sam donijeti«. Na Spasovo, 9. svibnja 1000. ostavi dužd s velikim brodovljem Mletke. Neretljanski knez, ime kojega nije poznato, pritekao je u pomoć kralju Svetoslavu, ali su dalmatinski gradovi i otoci uskratili kralju svaki posluš, pače oni su izaslali posebno poslanstvo u Mletke, da ih dužd uzme pod svoju zaštitu. Tako dalmatinski gradovi i otoci dođoše prvi puta pod duždevu pro-

tekciju. Dok je dužd bio u Zadru javljeno mu je, da se iz Apulije, gdje su bili trgovačkim poslom, vraća 40 neretljanskih plemića. On odmah pošalje 10 brodova, koji kod otočica Sušca (zapadno od Lastova) zarobe neretljanske lađe i trgovce i odvedu ih u Trogir. Neretljanski knez je sad nastojao da oslobodi svoje plemiće. Dužd pristane uz uvjet, da neprijateljski knez i svi njegovi glavari dadu njemu zadovoljštinu i obećanje uz garanciju, da ne će tražiti »spomenuti danak« i da ne će napadati nijednog mletačkog trgovca. Kad su ovi na to pristali, dužd pusti na slobodu sve, osim šestorice, koje zadrža kao taoce sklopljenog ugovora. S ovim ugovorom nisu bili zadovoljni stanovnici Korčula i Lastova, koji su bili najopasniji gusari, pa ih je dužd morao da silom svlada. Ovim ratom je bio zadan najteži udarac hrvatskom kraljevstvu, jer je on učinio kraj 150-godišnjeg pomorskoj sili hrvatske na moru, i inaugurirao je vjekovnu borbu našega naroda s Mlečanima za našu obalu. Nakon ovog poraza se Neretljanska oblast više nikad ne spominje kao zasebna politička jedinica. Prema tome se može zaključiti, da je oko godine 1020., ako ne i prije (oko godine 1000) Neretljanska oblast došla u državnu vlast hrvatskoga kralja i ostala otada dalje kao sastavni dio Hrvatske kroz sve vjekove.

Hrvatski kralj Petar Krešimir IV (1058—1073) je dozvolom bizantskog cara pripojio državi hrvatskoj dalmatinske gradove i otoke, a nešto kasnije trajno i Neretljansku oblast. Time je kralj obnovio vlast hrvatsku na moru, koje u jednoj ispravi naziva »svojim«, »nostrum dalmaticum mare«. Od druge polovine XI. vijeka je hrvatskom mornaricom zapovijedao zamjenik nekadašnjeg neretljanskog kneza (dux Marianorum).

Ovdje treba napomenuti, da u IX i X. vijeku Neretljanska oblast nije bila sastavni dio Hrvatske države. Ipak je ona uvijek bila kao neki apendiks Hrvatske. Gotovo svako ratovanje Neretljana u IX. i X. vijeku je bilo sad u tješnjoj, sad u slabijoj vezi s hrvatskim ratovanjem. Nažalost iza kratke periode narodne samostalnosti sa slavnim djelovanjem hrvatske mornarice, s lijepim napretkom pomorskih gradova, morao je veći dio našega naroda svoje vanredne pomorske sposobnosti staviti za nekoliko vjekova u službu tuđega gospodara. Ali je »gusarski duh« bio duboko ukorijenjen u srcima naših primoraca i otočana između rijeke Cetine i Neretve. Taj gusarski nagon su oni ispoljavali i u starom i u ranijem srednjem vijeku. Neretljani su se i suviše ovim proslavili. Čudno bi bilo, da su se oni poslije pohoda dužda Petra II. Orseola (godine 1000) na Dalmaciju, sasvim odrekli gusarenja, da je naslijeđeni instinkt za vladanjem morem tako iščeznuo. Zbog toga je veoma vjerojatno, da je to i nadalje postojalo, samo što u izvorima nije zabilježeno. To je tim sigurnije kad se stari Neretljani u XII. vijeku javljaju pod novim imenom Omišana i Kačića, nastanjeni na teritorij od Omiša do ušća Neretve. Oni su potpuno vještiji moru, sa znatnom mornaricom kojom krstare po Jadranu, pljačkajući i otimljući brodove sve do Boke Kotorske i do italijanske obale. U omiškim gusarima i Kačićima vidimo ništa drugo nego nastavak stare neretljanske pomorske sile u novim prilikama. Omišani i Kačići su čisti potomci starih Neretljana, ne samo po svojoj teritoriji, već su direktni nasljednici, unuci i prauunci onih, koji su toliko straha zadavali Mlečanima sve do XI. vijeka.

Poprimivši ostatke ilirskih starsjedilaca i naslijedivši od njih pomorsko iskustvo, a po prirodnim uvjetima upućeni na pomorsku orijentaciju, Neretljani su zapravo stvorili historijsku srž glavnog dijela našeg pomorstva na Jadranu, iz kojega je — vjekovnim razvitkom — poteklo naše današnje pomorsko brodarstvo. Danas poslije više od tisuću godina od ovih smionih podviga u historiji našega naroda na Jadranu, vrijedno je ove primjere izdržljivosti i junaštva Neretljana naročito istaći i podvući. Premda im je onda nedostajala dovoljna efektivna snaga, ipak je pobjedila svijest o potrebi održavanja sopstvene samostalnosti.